

QARABAĞ VƏ ŞƏRQİ ZƏNGƏZUR dirçəliş yolundadır

◆ Azadlığın təntənə günü

Toy-büsatlı Kəlbəcər

...1992-ci ilin səxtəli, qarlı bir qış günündə qara zurna ilə başbaşa verən nağaranın ahəngdar səsi kəndi başına götürmüş, bəy evinin əlləri xınal qadınları, qızları qırmızı qotazlı, qorənfillərlə bəzədilmiş xoşbəxt başlarının üzərində qız evinin həyətinə xeyli süzmüşdür...

Uşaqlar, yaşlılar, kişilər, qadınlar, demək olar ki, kəndin bütün əhalisi o gün toy həyətinə yığılmışdı.

Hər kəsin üz-gözündə sevinc, hər kəsin ruhunda şadlıq əhvalı...

Çox keçmədən "Vağzal" çalınmış, böylə gəlin evin evyanında görünmüş, səbəbkərlərin başına pul yağdırılmış, konfet səpilməmişdi...

Sonra toy coşqusu bəy evində təntənə ilə davam etmişdi...

Bələcə, Kəlbəcərin Sınıqkilsə kəndində (indi Hacıkənd) daha bir toy-büsat qurulmuş, daha bir xoşbəxt ailənin təməl günündə əlləllik şənlənmişdi...

Ən nisgilli, ən qiymətli xəzinə

Amma o gün həmin toyda iştirak edən insanların heç birinin ağlına gəlməmişdi ki, ilk dəfədir ki, videoçəkilişi aparılan və lentin yaddaşına köçürülən bu toyun görüntüləri sonradan kəndimizlə, onun insanları ilə bağlı xatirələrini yaşadan ən nisgilli və ən qiymətli xəzinə olacaq...

Həmin gün Ələs kişinin qızı ilə İsmayıl kişinin oğlunun toyu idi. Bu toyu digərlərindən fərqləndirən və heyretimizə səbəb olan məqam isə tanımadığımız bir nəfərin çiyini üzərində tutduğu qərribə alətlə hüdürlər yerə çıxıb onun girdə şüşəli ucunu nəvbə ilə oynayanları, kənd sakinlərinə tuşlaması idi. Yadımızdır ki, həmin vaxt toy qalmışdı bir kənddə, biz uşaqlar, ancaq video çəkənlə, video aparatının (adlarını sonradan öyrənmişdim) tamaşasına durmuşduq.

Bu toyun üzərindən çox az keçdikdən sonra isə Kəlbəcərdən, Sınıqkilsədən didərgin düşmüşdik və qərribədir ki, torpağımızdan ayrı qaldığımız 27 illik zaman dilimində o toyun videokasetinə heç baxmaq istəməmişdik...

Bilə-bilə ki, Kəlbəcərdə qalan xoş günlərimizi də, həmin gün o toyda iştirak edən və sonradan itirdiyimiz doğmalarımızı da məhz o çəkilişdəki görüntülər sayəsində yenidən görə, Kəlbəcərdə tapa biləcəyik...

Çünki buna üroyimiz tab götürə biləcəyimizə gümanımız yox idi...

Çünki bu xoşbəxt günlərə bir daha qayıda bilməyəcəyimiz qorxusu var idi qəlbimizdə...

Bir də düz 27 ildən sonra, 2020-ci ilin eyni yəndə səxtəli, qarlı günlərində həmin toy kasetinə baxdıq, qəlbimizdə illərdən asılıb qalan buz həsrətini əriddə bildik... Aradan çox illər keçib və artıq

bozarmış, solğun hala düşən o toy kasetində gördüyümüz oynayan, gülən insanların öksəriyyəti aramızda yoxdur, Kəlbəcər qubarı ilə dünyadan köçüb...

Hər dəfə kəndlərdə həmin doğma üz-ləri gördükçə qəhərdən göz yaşlarımız selə dönr, amma istənilən halda üroyimizdə bir təskinlik də yaşayır ki, artıq Kəlbəcərin, Sınıqkilsənin toy-büsatlı, çal-çağırılı günləri geri dönr, illərin o üzündə olduğu kimi...

Dağlarda toy

...Elə ki alxaslı elinin uca dağların döyündə saldıq, zümzüməli çayın ortadan böldüyü güneyli-qzeyli Sınıqkilsə kəndinin iki gənci bir-birinə könül verdi, dərhal böyük şadlıqla qollarını çirmalayıb toy hazırlıqlarına başladılar. Əvvəlcə kəndin beş-altı ağısaqqalı və oğlunun anası yollanardı qız evinə və gəlinin məqsədlərini söyləyərdi. Böyüklərinə qızın "hə"sini alandan sonra gənlərdən bir nəfər qayıdıb oğlan evindən bir qızl uziük, bir qırmızı yaylıq, bir dəndə də ətli-canlı qoyun gətirirdi. Qız evində heyvan kəsilmə, qızın barmağına uziük taxılaraq, başına yaylıq salınaraq və geri dönüldürdü.

Aradan bir müddət keçdikdən, nişan qoyulduqdan sonra əl-əlvən bəzəkli xurcunla, qırmızı lentlərlə bəzənmiş kəher atı səyirdərək Sınıqkilsə kəndini ev-ev dolayan cavan, qıvrıq bir atlı sux səslə camaatı toya dəvət edər, hər kəsi yeni aile quraçaq iki gəncin xoşbəxtlik sevincini bölüşməyə çağırırdı.

Bələcə, Sınıqkilsə kəndində uzun və zəhmətli keçən yaz-yay aylarından sonra, bar-bərəkətli, əl-ayaq yığışan payız və qış fəslinin toy-düyünlü günləri başlayardı.

Demək olar ki, bütün kənd əhli ellik-cə toy adanına çevrilər, həm qız, həm də oğlan evində olan toyda yaxından iştirak edər, əlindən gələn köməyi əsirgəməz, duyunca oynayar, şənlənər.

Sınıqkilsə kəndində doğulub boya-baş a çatan, orada ailə həyatı quran, oğul-qız, nəvə sahibi olan Zəminə Quliyeva ötən xoş günləri xatırlayaraq deyir ki, Kəlbəcərdə toylar, əsasən, payız aylarında olardı. Camaat qış azuqəsini tamamlayardı, mənsilini tutardı, odununu, otunu yığıb hazırlayandan sonra arxayın toyunu edər ki, toya baş qarışar, bostanı, bağ-bağatı qar basar:

- Kəlbəcərdə qıza yaxşı çehiz hazırlanır verilir. Ailədə altı qız idik, nəm (ana) əvvəlcədən hər qızın adına xalça, kilim toxumuş, yorğan-döşək hazırlayıb qoymuşdu. Çehiz olaraq mebel, qab-qacaq, mal-qoyun da verirdilər.

Toylarımız düz dörd gün, dörd gecə sürər, hər günün də öz adət, öz təntənəsi olar. Toylara cümə axşamı "paltarbiçdi"si ilə başlanılır...

"Paltarbiçdi"də gəlinə qızıl, geyim, gəlinlik paltar, qızın yaxınlarına, qocalara, uşaqlara paltar, yaylıq, don, kişilərə köynək və sair xələt gətirilirdi.

Cümə günü axşam kənd camaatı oğlan evinə yığılır, yeyib-içir, aşıq çaldırır oynayırdı. Şənbə günü isə səhər tezdən qız evində qazılar asılırdı, qaralı aşı, şorba, dolma bişirilirdi. Adətdən, bizdə toyda bu xörəklər verilir. Saat 12-də oğlan evi gəlir, toy məğarında yeyib-içir, axşamı isə qıza xınayaxdı edilir, kəndin bütün gənc qızları əllərinə xına qoyurdular. Sonra gecə saat 2-yə, 3-ə qədər aşıq çalır, hamı oynayırdı.

Toyun sonuncu günü - bazar günündə isə oğlan evində toy çalınırdı. Günorta gəlini bəzəyib bəy evinə gətirilirdi. Bizdə adət idi, gəlini üzümçü gətirməz, gəlinlik paltar geyinəndən sonra başına örpək taxır, onun da üstündən qırmızı koləğayı atırdılar. Bu, gəlinin paklığına, onu kənar gözü görməməsinə görə idi.

Evin bir tərəfində ipəkdən tikilən gərdək asılırdı və gəlin rəfiqələri ilə onun arxasında otururdu.

O zaman gəlini təsadüfən mağara (toy çadırı) aparardılar. Bir dəfə oynadılar, qohum-əqrəba şabaş atardı, sonra qayıdıb gərdəkdə oturardı.

Günorta yemək-içmək olur, sonra axşama qədər çalib-oynayırdılar, gecə isə bəy tərəfi olurdu və gec saatlara qədər toy davam edirdi.

Şaxtılı günlərin isti xatirələri

Sınıqkilsənin 65 yaşlı sakini Yamən Bağırova söyləyir ki, ağılı kəsəndən kəndlərdə keçirilən bütün toylar yadındadır, amma eyni gündə iki qardaşına calınan toy, o gün necə sevinmiş, oynamaşdığı zaman xatirələri silinmir. Həmçinin də Kəlbəcərdə qarlı günlərdə qar kimi bəyaz paltarlı gəlinlərin bəzəkli atlarla bəy evinə gətirilməsi gözələrinin önündən gəlməyən maraqlı toy mənzerlərinəndir.

- Yadımızdır, bir dəfə qış vaxtıydı, rəhmətlik Müslüm ilə Məryəm toyu idi, qar yağdı, getdik yığılıq kəndin klubuna. Gec saatlarda toy qurtardı və bayıra çıxanda gördük ki, yeri yarım metrəndən çox qar basıb, ancaq yol açaraq evlərimizə dağılşsa bildik...

Kəndimizdə ta qədimdən maraqlı toy adətləri var idi. Toya hazırlaşmaq üçün əvvəlcə ev yiyəsi iki-üç nəfər ağısaqqalla birgə gedirdi qız evinə danışıq. O vaxt qız evi oğlan evindən bir məşin odun (yanacaq üçün), bir inək, iki qoyun, iki kışe un, bir kışe düyü, bir kışe qənd, çay, şokolad, yağ, ümumiyyətlə, soğandan başqa hər şey istəyirdi.

Cümə axşamı günü qızın "paltarbiçdi"si edilirdi. Dərzi ağı zərli parçadan gəlin üçün uzun paltar tikirdi. "Paltarbiçdi" günü səhər-səhər həm də "çörək-

bişdi" olurdu. Kəndin iki-üç qadını yığılıb sacda yuxa, çörək bişirirdi. Toya gənlər mütəq çörək bişirən qadınlara xələt verirdi...

Cümə günü isə oğlan evi qız evinin istədiyi ərzağı hazırlayıb aparırdı. Həmin günün axşamından aşıq da oğlan evinə gətirilirdi.

Şənbə günü oğlan evi çalğı ilə qız evinə gəlirdi. Burada toy edilirdi, gecə isə hamı kəndin klubuna yığılırdı "toy axşamı"na... Bir tərəfdən də oğlan evi səhər üçün öz ehtiyatını gətirirdi, adətdən, xörəkləri hazırlamaq üçün iki inək kəsilirdi.

Bazar günü durna qatırı kimi sıralanmış avtomobillər qırmızı lentlərlə bəzənir, gəlinin başına da qabağına gəlinçik bağlanırdı və səhər-səhər qız evinə doğru yola çıxılırdı. Oğlan evi gələndə qız evindən qardaş, yaxud əmi yolu kəsirdi, buna "torpaqbasdı" deyirdik, xələt alırdı. Gəlinin otağının qapısında da oğlan evinin qarşısı kəsilir, xələt almırdı. Qız evində "qazanaçdı" zamanı da oğlanın atası xörəyi bişirənlərə pul verirdi.

Gəlini evdən çıxaran zaman ya qızın, ya oğlanın qardaş qırmızı lenti üç dəfə gəlinin başından gətirib ayağından keçirir, sonda belinə bağlayırdı. Gəlinin qardaş və qayını hər əlinə pul qoyub dəsmalla bağlayırdı. Bu dəsmal gəlinin əlindən bəy açmalı idi.

Ürəkləri həzin nota kökləyən o musiqi çalınanda...

Sonra hər kəsin üroyünü həzin nota kökləyən "Vağzal" çalınırdı, gəlinin ata evi ilə vidalaşaraq yola düşür, qız anasının, bacısının qüssəqarışığı göz yaşları onun arxasına su çiləyirdi.

Oğər qız evindən oğlan evinə məsafə əzdrisa, aşıqlar piyada gedə-gedə çalır, cavanlar da yol boyu oynaya-oynaya qız evindən "oğurladıqları" qab-qacağı sındırır, şər-xətəni uzaqlaşdırırdılar. Adətdə görə, qız evindən "oğurlanan" toyuq-cüce, eləcə də samovar, döşəkə kimi əşyalar gəlinə verilir.

Yamən xala deyir ki, oğlan evində gəlini əlində içi dolu konfet və xırda pul olan sini ilə bəy qarşılayırdı. O həmin konfeti, pulu gəlinin başından tükürdü, uşaqlar yığırdı.

Evin girəcəyində yere qırmızı süfrə açıq, üzərinə bir neçə yuxa çörək səririrdilər. Gəlin onu qolunun üstünə yığı-yığı keçirdi. Qapının ağzında isə qayınana əlində bir kasa bal dururdu. Gəlinin əlini bala batırırdılar, sonra gəlin qayınasına, qayınana isə gəlinə bir qaşığı bal yedizdirirdi ki, şirinlik olsun.

Bu da bir adət idi ki, qayınata gəlirdi, qızıl, hansısa bahalı hədiyyə verdikdən, yaxud qoyun, inək verəcəyinə vərdukdən, qızın gəlinin başından tükürdü. Oturanda gəlinin qucağına oğlan uşağı qoyulurdu...

Toy "padşah" idarə edirdi, hər kəs onun "əmiri"ni yerinə yetirməli idi. Aşıq Talış, Salman, Sədr, Bədəl, Sarı, Xalığverdi, Xudat, Qardaşxan, Mehdi kimi yaxşı zurna, saz aşıqlarımız var idi...

Toya "Kərəm gözəlləməsi"nə, "Məşədi İbadın mahnısı"na (Uzundərə), "Süleymani"yə, "Yanıq Kərəmi"yə oynayırdılar. Adətdən, qız-gəlin toyda çox rəqs etməzdi. Qadınlar həyat yoldaşları ilə birgə oynayırdılar. Əgər kişini rəqsə oynamağa çağırırdılarsa və onun həyat yoldaşı oynayırdısa, "padşah" onu 5 manat cərimləyirdi...

Bəy oxşanıanda aşıqlar girirdi meydana çalıb, oxuyurdular... Adət idi, qızın yengəsi əvvəlcədən 50-100 dəndə pay hazırlayırdı, bir sellofanın içərisinə şokolad, konfet, qoz-fındıq, mür-meyvə, corab və dəsmal qoyur, ağızını qırmızı lentlə bağlayırdı. Bəy tərəfi deyildəndən sonra o payları hər kəs pulla alırdı. Bəy, "sağdıq" və "soldıq" da özləri üçün hazırlanmış köynəkləri pulla alırdılar. Bu pulların hamısı yengəyə çatırdı.

Sonra gecə saat 2-yə, 3-ə qədər aşıqlar dastan deyirdilər...

Kəlbəcər günümüz mübarək

Kəlbəcərdə, Sınıqkilsədə toy-büsat belə qurulur, bir neçə gün sürən toylar əsl el şənliyinə çevrilirdi...

Lakin düz bir qərinə əvvəl, 1993-cü ilin məşum 2 aprelində bu coşqulu, şənşaqraq günlərinə son qoyulmuş, Kəlbəcər eli yurdundan didərgin düşmüşdü.

Əli xınalı gəlinlərimiz xonçalara aqılmaqdan, çehizlərinin qırmızı lentləri belə kəsilmədən məcburi köçkünlük adlanan bir həyatın ağır sınaqlarına qatılmaq məcbur olmuşdular. Bütün fotolarımız, bəy-gəlinlərin gülməyən əkslərinin həkk olunduğu toy şəkllərimizin də hamısı Kəlbəcərdə, Sınıqkilsədə qalmışdı... Ötən onilliklər ərzində yalnız açılış-şirinli xatirələrimiz olmuşdu yurdumuzdan bizə qalan sınıq, kövrək nişanələr...

Biz məcburi köçkünlük illərində elçi də gətmişdik, nişan da qoymuşduq, toy edib qız köçürmüş, oğul da evləndirmişdik, amma bu məclislərin heç birində ürəkdən gülə, sevinə bilməmişdik...

Ta ki, 2020-ci ilin müjdəli son baharına, 27 sentyabr tarixinin kəlbəcərlilərin dirilişi, 25 noyabr tarixinin isə Kəlbəcərin qurtuluş gününə çevrilməsinə qədər...

İndi təksə noyabrın 25-i deyil, bütün günlərimiz Kəlbəcər təntənəsində, coşqusunda keçir...

Tezliklə cənnətməkan yurdumuza dönəcək, yayda gül otlı yaylaqlarına köçəcək, zümrüd donlu meşələri qızılı rəngli libasa bürünəndə də toy-büsatımıza quracaq, çalıb-çağıracağıq...

Yasəmən QƏNAƏTOVIZI,
"Azərbaycan"